

Vahendusteenuse juhis lähisuhtevägivalda juhtumites

NB! Taastava õiguse põhimõtetel vahendusteenuse rakendamine LSV juhtumites on võimalik üksnes juhul, kui:

- puudub kõrge risk, võimalik kõrge risk ja kontrolliv vägivald;
- osapooled ei ole osalenud ja ei osale MARACis (seoses omavaheliste LSV juhtumitega);
- osapooled on andnud informeeritud ja vabatahtliku nõusolekud protsessis osalemiseks.

NB! LSV juhtumites hinnatakse kogu juhtumiga seotud ajalugu, mitte ei piirduta episoodiga, mis on välja toodud vahendusmenetluse määruses. Käesolevas juhises toodud riskide hindamisel kasutatakse ka OEO Riskihindamise ankeeti ja DASH riskihindamise ankeeti. Juhtumeid, kus vägivald on olnud korduv, tuleb käsitleda kõrgendatud tähelepanuga. Riskihindamine viiakse läbi ja dokumenteeritakse hiljemalt ühiskohtumise toimumise ajaks.

Lisaks peab vahendusteenuse protsess läbivalt vastama kolmele põhitingimusele:

1. osalemine on osapoolte vaba valik;
2. teo toimepannud isik (toimepanija) on vabalt ja ausalt võtnud kannatanut kahjustava käitumise eest vastutuse;
3. vahendaja tagab igal ajahetkel, et protsess on osapoolte vajadustele vastav ja tema jaoks turvaline nii emotsionaalselt kui füüsiliselt.

Vahenduskohtumiste käigus toimub jooksvalt käesolevas juhendis nimetatud riskide hindamine tagamaks, et kohtumised on osapoolte jaoks turvalised ja jõustavad. Eelkohtumisi tuleb korraldada nii palju, kui on vajalik veendumaks osapoolte informeeritud ja vabatahtlikus nõusolekus ja motivatsioonis vahendusmenetluses osalemiseks, sh selles, et ühiskohtumisel osalemine on kannatanu jaoks turvaline ja jõustav ning toimepanija võtab vastutuse. Peale igat kohtumist tuleb SKAIS-kaardile sisestada kokkuvõtte kohtumise käigust ja kinnitus käesolevas juhendis toodud tingimuste täitmise kohta. Juhul, kui eelkohtumiste käigus selgub, et ei ole võimalik tagada käesolevas juhendis toodud tingimuste täitmist või vahendaja hinnangul on ühiskohtumine kannatanule muul põhjusel ebaturvaline või teda taasohvristav, tuleb protsess lõpetada ja esitada suunajale selle kohta aruanne.

Juhul, kui juhtumi suhtes ei ole käesolevas juhendis sätestatu tõttu võimalik vahendusmenetlust läbi viia, tagastab OAT juhtumi vastava põhjendusega prokuratuurile (arvestada tuleb asjaoluga, et dokumendiga saab tutvuda ka toimepanija). Kannatanule selgitatakse, miks vahendusteenusega ei ole võimalik jätkata ning tema nõusolekul selgitatakse läbi abivajaduse hindamise välja parim sekkumine kannatanu turvalisuse tagamiseks ja iseseisva toimetuleku taastamiseks ja jätkatakse teiste ohvriabiteenuste pakkumisega.

Juhul, kui vahenduskohtumiste käigus selgub, et kannatanu vajab lisaks vahendusmenetlusele muud ohvriabiteenust, hindab vahendaja oma neutraalsust ja suunab kannatanu võimalusel ja vajadusel kolleegi poole, kes käivitab vajaliku protsessi ja viib selle läbi.

Veendu, et saad märkida igale poole risti, vastasel juhul ei pruugi vahendusteenus olla sobiv:

1. Puudub kõrge risk ja selle tõenäosus ning kontrolliv vägivald []

- ✓ Veendu määrase ja SKAIS andmete põhjal, et osapooled ei ole eelnevalt omavaheliste LSV juhtumite tõttu ei ole, ega pole minevikus olnud suunatud MARAC mudelisse.
- ✓ Juhul, kui eelkohtumiste käigus selgub, et vägivald kontrolliv, jätkuv ja/või kannatanul puudub muul põhjusel sisemine jõud ja/või võimekus protsessis osaleda ja/või kohtuda toimepanijaga, tuleb vahendusteenuse osutamine lõpetada ja esitada selle kohta suunajale aruanne.

Et hinnata ja täiendavalt kontrollida antud kriteeriumi täitmist, vestle kannatanuga ja, kus sobiv, ka toimepanijalt nendega eraldi läbiviidavate eelkohtumiste käigus mh ka järgmistel teemadel:

- Mis juhtus?
- Kuidas vägivald alguse sai? Kuidas see lõppes või kas see on üldse lõppenud?
- Palun kirjelda, millised on teie suhted/läbikäimine toimepanijaga praegu?
- Kas olukordi, mille on põhjustanud toimepanija ja mis on sind ennast halvasti tundma pannud, on esinenud ka enne?
- Kas toimepanija on oma käitumisega kahjustanud kannatanu tervist, sh vaimset tervist või sulle või teile ühiselt või su lastele kuuluvaid asju?
- Kas pead oma tegevusi või otsuseid õigustama toimepanijale?
- Kas toimepanija kritiseerib pidevalt kannatanu tegusid, välimust või muid omadusi?
- Kas toimepanija jälgib kannatanut pidevalt või on kannatanul tunne, et toimepanija jälgib teda pidevalt- kus ta on või kellega suhtleb?
- Kas kannatanu tunneb, et toimepanija süüdistab teda olukordades, kus tegelikult poleks põhjust süüdistada?
- Kas kannatanu tunneb end toimepanijaga turvaliselt või on olnud olukordi, kus tunneb või on tundnud hirmu või end ohustatuna? Millised need olukorrad olnud on?

NB! Sarnaselt DASH küsimustikuga tuleks nimetatud küsimusi küsida ülima delikaatsusega, teraapilise vestluse vormis ja formuleeritud võimalusel avatud küsimustena.

Otsuse tegemisel vahendusmenetlusega mitte jätkata tuleb lähtuda mh:

- kas vägivald on suhtes tavapärane konfliktide lahendamise viis (käitumismuster) või on tegemist pigem ühekordse juhtumiga;
- vägivald on situatsiooniline versus kontrolliv.

NB! Kontrolliva LSV juhtumites on vahendusmenetluse rakendamine kannatanule ohtlik. Kontrollivad toimepanijad suure tõenäosusega jätkavad oma vägivaldset käitumist, kuna pole kogunud adekvaatselt vastutust ja tagajärgi. Korduvus LSV juhtumites võib viidata kõrgele riskile ja seetõttu tuleb neid juhtumeid käsitleda kõrgendatud tähelepanuga.

2. Oled veendunud, et kannatanu nõusolek protsessis osaleda on informeeritud ehk kannatanu mõistab protsessi olemust []

- ✓ Kannatanule tuleb selgitada, et protsessi käigus antakse võimalus oma arvamuse väljendamiseks nii talle kui teo toimepannud isikule, protsessi osas ollakse neutraalsed - mõlemale antakse sõna, osapooltele ei anta hinnanguid, tagatakse austus kõigi osapoolte vastu.
- ✓ Vahendaja neutraalsus ei tähenda seda, et mingilgi viisil normaliseeritakse toimunud vägivalda. See tähendab mh, et mis tahes vägivaldsele käitumisele, sh kohtumisel aset leidvale vägivaldsele käitumisele taunimine ja sellele taunivalt reageerimine ei tähenda neutraalsuse põhimõttest kõrvalekaldumist.
- ✓ Kannatanule tuleb selgitada, et kui ta saab teadlikuks kokkulepete mitte täitmisest ja vägivalda kordumisest või ohust, et see kordub, teavitab ta sellest vahendajat.
- ✓ Protsessi eelduseks on, et toimepanija vastutab oma kahjustava käitumise ja tekitatud kahju eest ja tal on soov need kannatanule heastada.
- ✓ Protsess on vabatahtlik ja ei tohi olla mingil viisil survestatud – alati on võimalik ka protsessi jooksul loobuda.
- ✓ Protsess on konfidentsiaalne, va osas, mis puudutab kokkulepete ja aruande esitamist suunajale. Juhul, kui vahenduskohutumiste käigus selgub laste või muude isikute abivajadus, on vahendajal kohustus sellest asjakohaseid asutusi/isikuid teavitada vastavalt lastekaitseseaduse §-le 27 ja sotsiaalhoolekandeseaduse §-le 13. Samuti ei kehti konfidentsiaalsus olukorras, kus ohust poolte või kolmandate isikute elule ja tervisele tuleb teavitada politseid. Teavitamisest antakse osapooltele teada.

3. Oled veendunud, et kannatanu on valmis vabatahtlikult protsessis osalema []

- ✓ Küsi kannatanult küsimusi, mis võimaldavad tuvastada just tema enda isiklikku motivatsiooni protsessis osaleda.
- ✓ Isiklik motivatsioon puudub nt juhul, kui kannatanu vastustest koorub, et ainuke põhjus, miks ta soovib protsessis osaleda on, et see võimaldab toimepanijal karistusest pääseda või kui ta kardab vägivalda kordumist mitteosalemise puhul. Sellisel juhul on suurem tõenäosus, et olukord on kannatanule peale sunnitud, protsess ei ole vabatahtlik ega pruugi tuua loodetud tulemust kannatanu jõustamise/toetamise näol.
- ✓ Kas kannatanu kogeb vahendusmenetluses osalemiseks kellegi (nt toimepanija, politsei vms) survet?
- ✓ Kas kannatanu on valmis ja vaba saavutamaks teenuse läbi oma eesmärged/kas ta näeb sisulisi eesmärgi, mida oleks võimalik saavutada läbi vahenduskohutumiste?

Et hinnata antud kriteeriumi täitmist, küsi kannatanult eelkohtumiste käigus mh nt järgmisi küsimusi:

- Miks sulle on oluline/ja tahad praegusel hetkel selles protsessis osaleda?
- Millist tulemust protsessilt ootad?
- Mida protsessis osalemine aitab sul saavutada?
- Kuidas mõjutab selles protsessis osalemine sinu ja perekonna/lähedaste heaolu?
- Kas on midagi, mida sa seoses protsessis osalemisega kardad või mis sinus küsimusi või arusaamatusi tekitab?

Otsuse tegemisel vahendusmenetlusega mitte jätkata tuleb lähtuda mh:

- Kannatanu kogeb survet kas toimepanija või mõnelt välise kolmanda isiku poolt versus osaleb vabatahtlikult, nähes võimalust olukorda sisuliselt läbi protsessi parandada (ainus motivatsioon ei ole menetluse lõpetamine).

NB! Informeeritud nõusoleku andmiseks peab olema inimene otsustusvõimeline ning omama piisavalt infot, mh ka perevägivalla dünaamika kohta. LSV ohvri puhul on suur tõenäosus, et inimene kogeb nn vägivalla ohvri sündroomi. Vägivalla ohvri sündroomi sümptomiteks on mh, et kannatanu ei pea endaga juhtunud vägivallaks, vaid tavapäraseks konfliktiks; tunneb end väärkohtlemise eest vastutavana; tunneb, et kuna tal ei ole vägivallast pääsu, siis soovib lahendust, mis toob kõige väiksema kahju toimepanijale. Sellises olukorras antud nõusolek ei ole informeeritud.

4. Oled veendunud, et kannatanu on valmis kohtuma teo toimepannud isikuga vahenduskohtumistel []

- ✓ Kannatanuga tuleb eelkohtumisi läbi viia nii palju, kui on vajalik, et veenduda tema informeeritud ja vabatahtlikus nõusolekus vahendusmenetluses osalemiseks, sh selles, et ühiskohtumisel osalemine on tema jaoks turvaline ja jõustav või sellise nõusoleku puudumises.

Et hinnata antud kriteeriumi täitmist, küsi kannatanult eelkohtumiste käigus mh nt järgmisi küsimusi:

- Kas kannatanu tunneb, et ta on võimeline toimepanijaga ausalt juhtunust rääkima?
- Kas kannatanu tunneb, et see oleks tema jaoks turvaline, sh kas on midagi, mida ta toimepanijaga juhtunust rääkimisega seoses kardab?
- Kas kannatanu tunneb, et tal on jõudu protsessi läbimiseks, sh milline on hetkel stressifoon kannatanu elus?
- Mida ta sooviks ühisel kohtumisel toimepanijalt kuulda?

Otsuse tegemisel mitte jätkata tuleb lähtuda:

- Kannatanul on/ei ole võimekust protsessis osaleda ja seeläbi oma eesmäärke täita.

5. Kaardistatud on kannatanu tugiisik, kes saab teda protsessis toetada []

- ✓ Uuri kannatanult, kas ta soovib, et ühiskohtumisel oleks kannatanul saatjana kaasas teda toetav ja talle turvatunnet loov kolmas isik (tugiisik). Selgita, kes tugiisikuna kaasatud saab olla, mis on sellise isiku roll ja võimalused kohtumisel, millised tingimused sellega kaasas käivad (nt see, et selle konkreetse isiku osalemisega kohtumistel peab nõus olema ka toimepanija) ning mida see isik kohtumisel ei tohi teha.
- ✓ Uuri, kas kannatanu vajab abi tugiisikuga suhtlemisel.

6. Tugiisiku kaasamise korral oled temaga kohtunud, tutvustanud temale protsessi ja tema rolli selles[]

- ✓ Tugiisiku roll on olla neutraalne kuulaja ja kannatanu toetaja ja talle turvatunde tagaja.

7. Oled kohtunud teo toimepannud isikuga []

- ✓ Toimepanijaga tuleb läbi viia kohtumisi nii palju, kui see on vajalik kannatanu vajadustele vastava ja turvalise ühiskohtumise läbiviimiseks.

8. Teo toimepanija mõistab protsessi olemust []

- ✓ Toimepanijale tuleb selgitada, et protsessi käigus antakse võimalus oma arvamuse väljendamiseks nii talle kui kannatanule, protsessi osas ollakse neutraalsed -mõlemale antakse sõna, osapooltele ei anta hinnanguid (tuleb eristada nende käitumisele hinnangu andmisest), tagatakse austus kõigi osapoolte vastu.
- ✓ Vahendaja neutraalsus ei tähenda seda, et mingilgi viisil normaliseeritakse toimunud vägivald. See tähendab mh, et mistahes vägivaldsele käitumisele, sh kohtumisel aset leidvale vägivaldse käitumise taunimine ja sellele taunivalt reageerimine ei tähenda neutraalsuse põhimõttest kõrvalekaldumist.
- ✓ Protsessi eelduseks on, et toimepanija vastutab oma kahjustava käitumise ja tekitatud kahju eest ja tal on soov need kannatanule heastada.
- ✓ Protsess on vabatahtlik ja ei tohi olla mingil viisil survestatud – survestusolukorra tekkimisel võidakse protsess lõpetada.
- ✓ Protsess on ka konfidentsiaalne, va osas, mis puudutab kokkulepete ja aruande esitamist suunajale. Juhul, kui vahenduskohtumiste käigus selgub laste või muude isikute abivajadus, on vahendajal kohustus sellest asjakohaseid asutusi/isikuid teavitada vastavalt lastekaitseseaduse §-le 27 ja sotsiaalhoolekandeseaduse §-le 13. Samuti ei kehti konfidentsiaalsus olukorras, kus ohust poolte või kolmandate isikute elule ja tervisele tuleb teavitada politseid. Teavitamisest antakse osapooltele teada.

9. Oled veendunud, et teo toimepanija on valmis vabatahtlikult protsessis osalema []

- ✓ Küsi toimepanijalt küsimusi, mis võimaldavad tuvastada just tema enda isikliku motivatsiooni protsessis osaleda.
- ✓ Isiklik motivatsioon puudub, kui vastustest koorub, et ainuke põhjus, miks ta soovib protsessis osaleda on, et see võimaldab tal karistusest pääseda. Sellisel juhul on suurem tõenäosus, et olukord on kannatanule peale sunnitud, protsess ei ole vabatahtlik ega too tõenäolisemalt loodetud tulemust ohvri jõustamise/toetamise näol.
- ✓ Kas toimepanija kogeb kellegi (nt konflikti teise osapoole, politsei vms) survet? Kriminaalmenetluse puhul tuleb kõrgendatud tähelepanuga analüüsida toimepanija sisemise motivatsiooni esinemist osalemiseks.
- ✓ Kas toimepanija on valmis ja vaba saavutamaks teenuse läbi oma eesmärged (kas ta näeb sisulisi eesmärged, mida oleks võimalik saavutada läbi vahenduskohtumiste)?

Et hinnata antud kriteeriumi täitmist, küsi toimepanijalt eelkohtumiste käigus mh nt järgmisi küsimusi:

- Miks sulle on oluline/ja tahad täna selles protsessis osaleda?

- Millist tulemust protsessilt ootad?
- Mida protsessis osalemine aitab sul saavutada?
- Kuidas mõjutab selles protsessis osalemine sinu ja perekonna/lähedaste heaolu?
- Mida sa seoses protsessis osalemisega kardad või mis temas küsimusi või arusaamatusi tekitab?

Otsuse tegemisel mitte jätkata tuleb lähtuda:

- Toimepanija kogeb survet osaleda versus osaleb vabatahtlikult, nähes võimalust olukorda sisuliselt läbi protsessi parandada (ainus motivatsioon ei ole menetluse lõpetamine).

10. Oled veendunud, et teo toimepannud isik võtab teo eest vastutuse ja on sisemiselt motiveeritud tekitatud kahju/vägivalla heastama ning on valmis võtma reaalselt mõõdetavaid samme kahju heastamiseks []

Otsuse tegemisel mitte jätkata tuleb lähtuda mh:

- Toimepanija eitab, pisendab, normaliseerib vägivalda, ei võta vägivaldse käitumise eest vastutust.
- Toimepanija ähvardab või survestab kannatanut, tema lapsi või vahendajat või tegeleb väljapressimisega.
- Toimepanija ei ole muutusteks valmis ega motiveeritud kannatanule tekitatud kahjusid heastama.

11. Toimepanija on valmis kohtuma kannatanuga []

12. Oled suhelnud võrgustikuga ja saanud kindluse, et ühiskohtumise korraldamine on kannatanu ning tema pereliikmete ja lähendaste jaoks emotsionaalselt ja füüsiliselt turvaline []

- ✓ Oled kogunud info ning vestluste põhjal kannatanu ja toimepanijaga veendunud, et protsess ei kahjustaks kannatanut, tema lapsi jm pereliikmeid ja lähedasi.

13. Oled kohtunud kannatanuga vajadusel mitmel korral, veendunud, et ühiskohtumine ei ole kannatanud jaoks taasohvristav, ja ta soovib seda []

- ✓ Ühist kohtumist ei tohi peale suruda, isegi, kui on menetlustähtaegade surve.
- ✓ Vajadusel suhelda prokuratuuriga ja arutada võimalusi, isegi kui suunamise määruks on tähtajad.
- ✓ LSV asjades ei ole kohustuslik lähtuda [Taastava õiguse teenuste osutamise tingimused ja kord–Riigi Teataja](#) § 5 lg 1 toodud kahekuisest tähtajast kokkuleppe sõlmimiseks. Juhul, kui vajad lisaaega kohtumisteks, suhtle prokuratuuriga lisaaja kooskõlastamiseks.

14. Oled küsinud kannatanu käest, mida tema vajab, et selles protsessis (ühiskohtumisel) end turvaliselt tunda[]

Lepi kannatanuga tema soove arvestavalt kokku, kes tuleb ruumi esimesena, kes räägib esimesena, kes lahkub esimesena jne ja muud kannatanu vaates ühiskohtumise läbiviimise seisukohalt olulised küsimused (vajadusel ka märguanne kohtumise lõpetamiseks/pausiks).

Otsuse tegemisel mitte jätkata tuleb lähtuda:

- Kannatanu tunneb hirmu ja ebakindlust versus ei tunne hirmu ja on pigem enesekindel.
- Kannatanul puudub jõud ja võimekus protsessis osaleda versus tunneb valmidust.

15. Protsessi läbiviijana on Sul mõeldud läbi, kuidas reageerida, kui tekivad ootamatud olukorrad []

- ✓ Kui kohtumise käigus selgub, et olukord ei ole emotsionaalselt või füüsiliselt turvaline ühe või mitme osaleja jaoks (mh kui toimub süüdistamist, üleolevat suhtumist kannatanu suunal vms), tuleb kohtumine koheselt lõpetada, tagades seejuures kannatanu turvalisuse ja taasohvristamise vältimise. Juhul, kui kohtumine lõpetatakse toimepanija ebasobiva käitumise tõttu, tuleb viidata kokkulepete mittetäitmisele ja selgitada, et sellest saadetakse ülevaade suunajale.
- ✓ Ühiskohtumise lõpetamisel viita kokkuleppele rääkida kordamööda ja lugupidavalt, anna osapooltele teada, et käitumine ei toeta protsessi ja kahjustab turvalisust ning sellest tuleb teavitada suunajat.

16. Ühiskohtumisel sõlmitakse kokkulepped, mis tulenevad osapoolte vajadustest []

- ✓ Aita osalejal muuta nende vajadused täidetavateks ja mõõdetavateks kokkulepeteks, mis toetavad olukorra heastamist kannatanu jaoks.
- ✓ Prokuratuur ei saa „tellida” kokkuleppeid, tegemist on osapoolte protsessiga, mis lähtub osapoolte, eelkõige kannatanu vajadustest.
- ✓ Jälgi oma kehakeelt ja väldi hinnangute andmist osapoolte kokkulepete osas.

17. Jälgid, et jõu- ja võimu tasakaal on kogu kohtumise jooksul paigas []

- ✓ Taga, et mõlemad pooled on võimelised igal hetkel oma õiguste ja vajaduste eest seisma ning väljendavad ausalt iseenda seisukohti.
- ✓ Võtad arvesse kannatanu vajadusi ühiskohtumise toimumise puhuks, kooskõlastades selle vajadusel toimepanijaga.
- ✓ Soovitud kannatanule vajadusel turvaisiku kaasamist.

18. Oled erapooletu mõlema osapoole suhtes []

- ✓ Annad mõlemale osapoolele võimaluse oma arvamuse väljendamiseks ega anna osapooltele hinnanguid (tuleb eristada nende käitumisele hinnangu andmisest), sh ei väljenda hinnanguid kehakeele või hääletooniga, tagad austuse kõigi osapoolte vastu.
- ✓ Neutraalsus ei tähenda seda, et mingilgi viisil normaliseeritakse toimunud vägivalda. See tähendab mh, et mistahes vägivaldsele käitumisele, sh kohtumisel aset leidvale vägivaldse käitumise taunimine ja sellele taunivalt reageerimine ei tähenda neutraalsuse põhimõttest kõrvalekaldumist.

19. Ühisel kohtumisel lepide osapooltega kokku, kas ja millal toimub jätkukohtumine []

Vahendusteenusega ei jätkata, kui:

- vägivald enne ühiskohtumist ja/või vahendusprotsessi ajal kordub ja/või
- osapoolte vahel ilmneb jõudude/võimu oluline tasakaalustamatus, mida ei ole võimalik reguleerida turvaisiku kohaloluga või muul viisil ja/või
- toimepanija ei võta kahjustava käitumise ja tekitatud kahjude ning nende heastamise eest vastutust ja/või
- toimepanija ainus motiiv on menetluse lõpetamine ja/või mõjuvõimu teostamine kannatanu üle ja/või
- toimepanija eitab tegu või tekitatud kahju ja/või
- kannatanul on liiga sügav hirm, et täielikult osaleda nii, et ta saaks oma mõtteid ja tundeid ausalt väljendada.